

ЗАГОСТРЕННЯ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ САП ЄС В УМОВАХ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

П'ясецька-Устич С.В.

Дана стаття відображає результати дослідження сучасного етапу еволюції САП ЄС, проблем її розвитку в умовах світової фінансово-економічної кризи, зроблено спробу проаналізувати перспективи євроекономічної інтеграції для аграрного сектора України. У дослідженні використовувався системний підхід, який передбачає загальнонаукові (діалектичний, наукової абстракції, індукції та дедукції, аналізу й синтезу, закони логіки) та спеціальні економічні методи дослідження (історико-економічний, порівняльного аналізу, статистико-економічний, монографічний). Виявлені ризики та можливості адаптації вітчизняного сектора до умов САП ЄС, узагальнено досвід аграрних перетворень у постсоціалістичних країнах.

Ключові слова: спільна аграрна політика Європейського Союзу, реформа САП ЄС, світова фінансово-економічна криза, євроінтеграційні перспективи України.

ВСТУП

Адаптація аграрного сектора економіки України до умов та вимог Європейського Союзу (ЄС) є складним та суперечливим процесом. Розвиток інтеграції на європейському рівні – сучасна ознака прогресивних змін у сільському господарстві та порівняно новий напрямок досліджень вітчизняної економічної науки. Європейські орієнтири надають аграрному сектору відповідний вектор розвитку та відкривають нові можливості для відродження сільського господарства, створюють додаткові порівняльні переваги на агро продовольчому ринку в умовах глобалізації економіки та світової продовольчої кризи. Серйозним кроком у позиції поглиблення торговельних відносин між Україною та ЄС має стати Угода про зону вільної торгівлі (ЗВТ), яка сприятиме наближенню вітчизняного аграрного сектора економіки до європейських стандартів, адаптації його до Спільної аграрної політики ЄС (САП ЄС) та розширенню присутності на українському агропродовольчому ринку нових країн-членів ЄС.

Для успішного розв'язання завдань євроінтеграції аграрний сектор економіки України має достатньо передумов: багатий природно-ресурсний та експортний потенціал, значний людський капітал, поступово зростаючу інвестиційну привабливість, збережений уклад сільського життя та багатотисячлітні традиції ведення сільського господарства.

Однак, надзвичайно важливим в умовах виходу з економічної кризи є аналіз можливостей, а також ймовірність викликів, які несуть у собі процеси європейської інтеграції для вітчизняного аграрного сектора економіки.

Рівень готовності українського аграрного сектора до умов євроінтеграції, порівняно з країнами

ЦСЄ, які приєдналися до ЄС у складі останньої хвилі розширення, свідчить, що аналогічних трансформаційних перетворень у нашій країні не відбулося, євроінтеграційний процес в Україні знаходиться на початковій стадії, є маловивченим, та, відповідно, вимагає подальшого дослідження теорії інтеграції в аграрній сфері. Це зумовлено специфікою сільського господарства як галузі, її стратегічним значенням для вітчизняної економіки, а також необхідністю його адаптації до вимог реформованої САП ЄС.

Дослідженню конкретних напрямків інтеграції аграрного сектора економіки в умовах його реформування, структурної перебудови та формування пріоритетів євроінтеграційного розвитку присвячені роботи як вітчизняних економістів: О. Бородіної, В. Власова, Ю. Губені, С. Дем'яненка, Т. Зінчук, С. Кваші, І. Кириленка, О. Могильного, Т. Осташко, Б. Пасхавера, П. Саблука, О. Шубравської, Г. Черевка, В. Юрчишина, так і зарубіжних: Т. Джонсона, М. Трейсі, В. Волеса, Г. Волеса, Д. Дайнена, Ш. фон Крамона-Таубаделя, Л. Штріве та ін. Отримані ними результати дозволяють сформувати систему знань на євроінтеграційну перспективу вітчизняного аграрного сектора економіки.

Однак, фактичні та очікувані структурні зрушення у САП, її суперечності, викликані східним розширенням ЄС та світовою кризою, що значною мірою визначатимуть і перспективність української аграрної сфери та її інтеграцію, практично не розглядаються.

Метою дослідження є аналіз еволюції європейської інтеграції в аграрному секторі економіки з метою виявлення суперечностей САП ЄС для прогнозування наслідків ризиків для вітчизняної економіки в процесі адаптації до умов Європейського Союзу.

Об'єктом дослідження є процес європейської інтеграції та суттєві зміни в аграрному секторі економіки країн-членів ЄС і України.

П'ясецька-Устич С.В. к.е.н., доцент кафедри економічної теорії ДВНЗ «Ужгородський національний університет», роб. тел. 3-42-92, piassetka@yandex.ru

Методологічною та теоретичною базою дослідження стали концепції та погляди, представлені у працях зарубіжних та вітчизняних вчених з теорії міжнародної економічної інтеграції, положення ринкової, неоліберальної, неокейнсіанської та інших шкіл інтеграції, які визначають поняття, цілі та механізми європейської інтеграції, що зумовлюють еволюцію інтеграційних процесів у галузях матеріального виробництва, зокрема в аграрному секторі економіки.

1 САП ЄС В НОВИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ УМОВАХ

Аграрна політика посідає одне із центральних місць у концепції розвитку ЄС. З початку його заснування і до сьогодні формування і здійснення Спільної аграрної політики (САП) залишається найскладнішим завданням, пов'язаним з її фінансуванням і непередбачуваними проблемами на міжнародних сільськогосподарських ринках.

Мета САП (Common Agricultural Policy) сформульована як збереження економічного сектора з нестандартними інституційними та соціальними рисами - соціально та економічно неоднорідного, «багатофункціонального» і заснованого на праці членів родини та сімейних фермах, що не дає змоги запровадити тут принципи промислового виробництва та конкурентних ринків. Цілісність і прогресивність САП визначається загальним усвідомленням її базових принципів, обов'язковості виконання умов і досягнення на цій основі компромісних взаємовідносин між країнами - членами ЄС. Результатом проведення такої політики є захисна стратегія модернізації сільського господарства в умовах глобалізації, внутрішньої загрози індустріалізації суспільства та зовнішнього впливу світових конкурентів, зокрема такого торгового партнера як США.

САП з моменту її зародження (перша половина 50-х рр. XX ст.) була найважливішим консолідуючим чинником для народів Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС). За свою 50-річну історію САП ЄС є найбільш передовою в інтеграційному контексті, вагомою та, одночасно, найбільш затратною порівняно з іншими спільними політиками Європейського Союзу.

Із розширенням у східному напрямку, починаючи з 2004 р., Європейський Союз перетворюється у могутній ринок, який нараховує майже 500 млн. споживачів. Сьогодні це континентальне формування об'єднує 27 держав із територією 4,325 млн. кв. км., виробництвом сукупного ВВП 13 трлн. дол. США, що становить майже четверту частину світового рівня. Питома вага сільського господарства у ВВП становить 2,3%, у цій галузі зайнято близько 4,3 % працездатного населення. Сільська місцевість займає приблизно 90% всієї території ЄС, де мешкає більше половини жителів Євросоюзу [14, с.74].

Етапи формування та розвитку САП нерозривно пов'язані з процесами інтеграції

європейських економік від простих до більш складних форм - від зони преференційної торгівлі продовольчими товарами до спільного економічного механізму регулювання аграрної сфери. На початку зародження САП національні уряди зберігали автономію щодо впливу на свій аграрний сектор. З часом було започатковано наднаціональні інститути регулювання сільськогосподарського виробництва. Вищою формою інтеграції на сьогодні є делегування повноважень щодо САП спеціально утвореним органам управління та іншим інституціям ЄС.

Аграрна політика в країнах ЄЕС відрізнялася методами та ступенями підтримки. Базові інститути проведення САП ЄС визначені за такими напрямками:

- мінімізація ризиків і невизначеності, пов'язаних із коливанням цін на товари та обсягами виробництва;
- перерозподіл доходів на користь збиткових ферм;
- забезпечення фермерам гарантованого рівня доходів.

Згідно зі ст. 33 Договору про ЄЕС передбачено п'ять основних цілей Спільної політики в галузі сільського господарства:

- підвищення продуктивності сільського господарства на основі технічного прогресу, забезпечення раціонального розвитку сільськогосподарського виробництва та оптимальне використання виробничих чинників, зокрема робочої сили;
- забезпечення належного рівня життя сільського населення, насамперед збільшення доходів зайнятих у сільському господарстві;
- стабілізація ринків;
- забезпечення доступності постачання;
- задоволення внутрішнього споживчого попиту на продовольство за прийнятими цінами.

Спільна організація сільськогосподарських ринків базувалася на трьох основних принципах САП:

- а) безмитний рух товарів між країнами-членами ЄЕС, однакові ціни на імпортні товари, що поставлялися з третіх країн;
- б) субсидування експорту, спільний зовнішній тариф, надання інших конкурентних переваг товаровиробникам порівняно з країнами, що не увійшли до Спільного ринку;
- в) солідарна фінансова відповідальність за проведення цінової політики щодо аграрної продукції.

Відповідно до принципів, встановлених Римською угодою, у 1958 р. на конференції в місті Стреза (Італія) було розроблено конкретний механізм реалізації САП, який почав діяти з 1962 р.

САП ЄЕС процедурно здійснювалася шляхом прийняття відповідних директив і фінансується з бюджету співтовариства через спеціально створений Європейський сільськогосподарський регулятивний і гарантійний фонд (ЄСРГФ) – EAGGF (European Agricultural Guidance and Guarantees Fund).

У 60-ті роки він поглинав до 90 % бюджету ЄС. Останні роки питома вага його знизилася до 46,75 %

(у 2002 р. бюджет ЄСРГФ становив понад 44255 млн. євро) [1, с.44].

Внесок кожної держави до ЄСРГФ формувалася з відрахувань на товари, завезені або спожиті її громадянами, а також із митних зборів на сільськогосподарські та продовольчі товари, що імпортуються із третіх країн.

Важливою подією, що відіграла вирішальне значення для САП, стала Угода про ЄС (Маастрихтська угода), яка остаточно набула чинності 1 листопада 1993 року. Маастрихтська угода внесла ряд фундаментальних змін у природу та механізм інтеграційного процесу.

Було принципово уточнено, що метою ЄС є стійкий та безінфляційний розвиток з належною охороною навколишнього середовища. Зазначалося, що найвищою метою економічної інтеграції має стати досягнення високого ступеня зближення показників економічної ефективності в країнах-членах і наголошено на необхідності зростання зайнятості та рівня соціального захисту сільського населення. Задля вирівнювання економічного розвитку країн Центральної і Східної Європи (ЦСЄ) у 1991 році створено Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР).

Однак при поглибленні інтеграційних тенденцій посилювалися антиринкові важелі цінової політики стосовно сільськогосподарської продукції, зросли обсяги експортних субсидій, нарощувалися митно-тарифні бар'єри та ускладнилися технічні регламенти у торговельних відносинах із третіми країнами. Все це призвело до системних негативних наслідків, відповіддю на які став проект реформ, представлений у 1991 році відповідальним за сільське господарство Комісії Ради ЄС Мак-Шеррі та затверджений Радою Міністрів ЄС у травні-червні 1992 р.

Мета - змінити аграрну політику, що обумовила перевиробництво та зростання надлишків сільськогосподарської продукції і заморожування фермерського доходу.

В основі змін САП було спрямування ресурсів на багатофункціональний розвиток сільського господарства країн-членів ЄС, підвищення його конкурентоспроможності та екологізацію. Реформою Мак-Шеррі було охоплено 75% аграрного виробництва. Також спостерігалось суттєве зростання фінансових витрат ЄС, зокрема в рамках діючої програми ЄСРГФ з 1.3 млрд. євро у 1968 році до 37,5 млрд. євро у 1995 році [13, с.411].

Наступний етап змін САП (1993-2004 рр.) відбувався на основі угоди, прийнятої на вищому рівні ЄС у Берліні в березні 1999 р. і відомої як «Agenda 2000» («План дій 2000: сільське господарство»).

Завдання програми «Agenda 2000» полягало в децентралізації САП стосовно виплат виробникам сільськогосподарської продукції, підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора ЄС, продовольства та більш високого рівня його доступності для нових країн-членів. Саме прийняття радикального політичного рішення щодо розширення Євросоюзу на схід викликало потребу у структурних перетвореннях у галузі сільського господарства та додаткових фінансових ресурсах на 2000-2006 рр.

Економічна історія генезису САП ЄС дає підстави для деяких узагальнень. Адаптація національних економік європейських країн до правил і стандартів Спільного аграрного ринку - це тривалий процес із недостатньо прогнозованими наслідками, особливо для країн-аутсайдерів. Додатковим ризиком для САП є те, що не розроблено надійного механізму, який би унеможливив перетворення сільського господарства менш розвинених держав у сировинну зону «старого ядра» лідерів Союзу. Країнам ЄС та к і не вдалося остаточно узгодити зміни політики в галузі сільського господарства, необхідні для забезпечення розширення ЄС на Схід. Це є свідчення того, що й надалі САП являтиме собою перехідну структуру на шляху від нації-держави до дійсно наддержавної системи, обтяжену різними обмеженнями та національними суперечностями.

Отже, інтеграція аграрної політики здійснюється вибірково, з різними швидкостями, залежно від настроїв брюссельської адміністрації. Звідси ведуться інтенсивні пошуки нової моделі САП, стратегічною метою якої буде наздоганяючий розвиток периферії.

Найбільш дискусійним питанням серед країн-донорів і реципієнтів з початку заснування САП є фінансове забезпечення її програм. Найбільшими вкладниками в бюджет ЄС у 2002 р. були Голландія (0,65% ВВП країни), Німеччина (0,38%) і Велика Британія (0,31%), але найбільше коштів у формі прямих субсидій (понад 5,8 млрд. євро) одержали французькі фермери [13, с.667]. Вони отримують найбільшу в Європі фінансову підтримку. Тому донори САП ЄС пропонують поширити на них пільговий режим фінансування в частині компенсацій передплатених коштів.

З огляду на значну затратність і неефективність САП, а також розширення ЄС на схід, Європейська Комісія наполягла на тому, що фермери «нових» членів не будуть отримувати компенсацій у тому ж об'ємі, в якому їх отримують сільськогосподарські виробники ЄС-15. Нові члени ЄС (ЄС-10) отримали у 2004 році лише 25% бюджетних виплат з ЄС, у слідуючому - 30%, у 2006 році - 35% від рівня підтримки, одержаними сільськогосподарськими виробниками «старих» країн-членів ЄС (ЄС-15). Така нерівноправна ситуація буде тривати до кінця 2012 року; 100% відповідних виплат ЄС-10 одержать лише у 2013 році [11, с.89].

Зрозуміло, що такий підхід викликає незадоволення у ЄС-10. Це пов'язано не тільки з недостатністю компенсацій, але і з протекціонізмом урядів країн ЄС-15, спрямованих на захист своїх власних інтересів.

Серед західних економістів існує думка, що в Євросоюзі численні угоди, від яких залежить створення рівних умов конкуренції серед сільськогосподарських товаровиробників, не виконуються. Панує небезпідставна думка, що конкурентоспроможність європейського сільського господарства на глобальних ринках тримається переважно на дотаціях. Питома вага бюджетних субсидій у валових доходах фермерів Євросоюзу

сягає 50 %, що перевищує цей показник Австралії на 32 %, США - на 20% [1, с.85].

Системним наслідком тривалого застосування протекціоністських заходів із колективної продовольчої безпеки стала затяжна криза перевиробництва аграрної продукції, надмірне податкове цінове навантаження на платників і споживачів продовольства та неефективне використання консолідованих ресурсів ЄС. Вимушені ринкові реформи САП ЄС мають тісну залежність від темпів зростання продуктивності сільського господарства, техніко-технологічної модернізації форм та дотримання принципів сталого розвитку сільських територій.

Аграрне законодавство ЄС має надзвичайну протекціоністську спрямованість - це найбільш деталізована галузь господарського права, що становить біля 40% всього масиву європейського законодавства.

У зв'язку із «східним» розширенням (мова йде про країни із значно нижчою економічною ефективністю: ЄС-10 досягають в середньому 50 % ВВП на душу населення у порівнянні із ЄС-15) загострюються проблеми інтеграції [11, с.317]. Розшарування і навіть поляризація в рівні і якості життя населення країн ЄС не тільки не скорочується, а навіть зростає.

Розширення економічного простору, з одного боку, дає конкурентні переваги аграрному сектору Євросоюзу, окремо кожній країні і транснаціональним продовольчим компаніям, а з іншого - викликає появу конфліктів між національними урядами та між ними і Брюсселем, що значно ускладнює перехід до вищої фази інтеграції - створення політичного союзу. Ефективність САП ЄС та регіональної політики піддається гострій критиці всіма без винятку членами Євросоюзу: країнами-донорами Структурних фондів (Англія, Німеччина, Нідерланди); державами, які після 2004 року почали отримувати меншу допомогу на розв'язання своїх інфраструктурних проблем (Греція, Іспанія, Португалія, Франція) та новими членами-країнами ЦСЄ за те, що коли, нарешті, прийшла їх черга скористатися європейськими благами, то виділених коштів не вистачає для істотного прориву в нарощуванні їх конкурентоспроможності як на суспільному, так і на глобальному агропродовольчому ринках.

Аналіз європейської моделі сільського господарства дозволяє зробити висновок про наявність певних форм конкурентної боротьби, адекватних інструментам САП: між фермерами - за придбання квот, доплат до ціни виробництва та преференцій, відокремлених від господарської діяльності; між державами - за отримання максимальних квот на виробництво продукції і бюджетних асигнувань на підтримку галузі в рамках САП та розвиток сільських територій через Структурні фонди, за мінімізацію своїх внесків до бюджету ЄС і т.д.

Внаслідок взаємодії важелів САП, ринкової поведінки учасників Спільного ринку та впливу

чинників глобального масштабу в аграрній сфері відбуваються наступні процеси:

- незворотним є процес концентрації і спеціалізації виробництва, підвищення продуктивності праці на основі впровадження інноваційних технологій;

- товаровиробники змушені виробляти якісні продукти за якомога нижчими цінами;

- жорсткішим став контроль за дотриманням санітарних і фітосанітарних правил та стандартів і додаткові вимоги щодо хімічної та біологічної безпеки продовольства, адаптації інших технологічних параметрів господарської діяльності до вимог глобального ринку;

- під тиском внутрішніх і зовнішніх факторів спостерігається процес поступової лібералізації раніше частково ізольованого внутрішнього агропродовольчого ринку, посилюється вплив світової кон'юнктури на поведінку європейських товаровиробників (до 2013 р. ЄС зобов'язався перед СОТ скасувати експортні субсидії своїм фермерам).

Про особливу увагу до питань конкурентоспроможності на спільному ринку ЄС свідчить і той факт, що одним із трьох копенгагенських критеріїв членства є наявність у країнах-кандидатах «діючої ринкової економіки та спроможність витримувати тиск конкуренції і ринкових сил у межах Союзу».

2 ПОТЕНЦІАЛ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ САП ЄС І ОРІЄНТИРИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Для України в умовах сучасних намірів вступу до ЄС на протязі найближчих років потрібно визначитися, яким шляхом підтримки власного сільськогосподарського товаровиробника вона піде: безконкурентним чи конкурентним. Зрозуміло, що з урахуванням глобалізаційних процесів і сучасних змін у САП ЄС єдино виправданим є конкурентний шлях.

У сучасних умовах Україні надається шанс сформулювати нову державну політику підтримки аграрного сектора, що враховує її сучасні недосконалість, а також помилки та прорахунки в інших країнах, у тому числі ЄС, які були зроблені кілька десятиліть тому і які зараз з різних причин важко подолати. Необхідно зазначити, що остання реформа САП ЄС (реформа Фішлера) чітко окреслює поступові кардинальні зміни в аграрній політиці Європейського Союзу: асигнування для сільського господарства, як і раніше, будуть виділятися, але таким чином, щоб спонукати фермерів до роботи в дійсно конкурентному середовищі з тим, щоб споживач одержував все необхідне, фермери приймали рішення відповідно до ринкових викликів, а не розмірів виробничих субсидій, а платники податків бачили б, куди йдуть їхні гроші. Допомога надаватиметься переважно тим господарствам, які значною мірою відповідають певним стандартам - екологічним, ветеринарним і т.д., за так званою Системою однакових виплат, що означає ліквідацію

переваг ферм перед невеликими господарствами в одержанні європейських коштів.

Кардинальні зміни в САП ЄС спрямовані на зниження рівня підтримки виробництва відповідно до вимог СОТ. При цьому варто згадати висловлювання лауреата Нобелівської премії з економіки 2001 р. Джозефа Стігліца, який аналізуючи тенденції глобалізації, справедливо відзначив, що політика СОТ після її створення стала найочевиднішим символом глобальної нерівності і лицемірства розвинених промислових країн. Коли ці країни проповідували і вимагали відкриття ринків та необхідність відмови від субсидування виробництва, самі вони продовжували надавати мільярдні субсидії своїм фермерам.

Отже, глобалізований світ постійно змінюється, про що свідчать результати останніх змін і у Спільній аграрній політиці ЄС.

З огляду на сучасні завдання, пов'язані з процесом лібералізації торгівлі агропромисловими товарами, САП піддається конструктивній критиці і визнається недостатньо ефективною, тому й зазнає радикальних структурних перетворень, зміст яких полягає у відновленні здатності товаровиробників адекватно реагувати на вимоги прогресуючої глобалізації аграрного ринку, підтримання аграрної сфери заходами так званої «зеленої скриньки».

Українським політикам, які прагнуть якомога швидшого приєднання до ЄС, слід чітко усвідомлювати, що перед Євросоюзом реально постала дилема: яким чином зберегти європейську модель сільського господарства і водночас на порядок підвищити його статус на глобальному агропродовольчому ринку. Вірогідніше за все САП і далі просуватиметься в напрямі системної лібералізації, згортання програм надмірного протекціонізму і буде наближатися до критеріїв і правил СОТ.

Можна прогнозувати, що через 10-15 років САП втратить свою привабливість для європейських держав, які ще не є членами цього регіонального формування, але розглядають (приховано чи відкрито) євроінтеграційну перспективу як суто інвестиційний проект, завдяки якому можна буде залучити додаткові ресурси для реалізації національного аграрного потенціалу, істотно наростити свою присутність на європейському ринку, підвищити конкурентоспроможність вітчизняних виробників, забезпечити європейські стандарти життя селянам і сталий розвиток сільських територій.

У цьому контексті для України дуже важливо визначитися із власними економічними реаліями, а особливо зі станом людського розвитку в країні в цілому і на селі зокрема. За оцінками міжнародних експертів, одним із факторів, який продовжує створювати проблему Україні на шляху до Європи, є надзвичайно низький рівень життя і деградація людського і соціального капіталу. Враховуючи нинішнє відставання в економічному розвитку, можна зробити припущення, що вступ України до ЄС буде реальним через 20-30 років, якщо такий крок не створить занадто великого тягаря для ЄС. За показником ВВП на душу населення Україна знаходиться в набагато гіршому становищі, ніж

Болгарія та Румунія, які в 2007 році останніми були прийняті у ЄС.

Після вступу України до СОТ (2008 р.) значна частина вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників і переробників втратили конкурентні позиції на внутрішньому ринку, чому не в останню чергу посприяли жорсткі умови СОТ для сільського господарства України, які стали відомі експертам лише після вступу нашої держави до СОТ. Переговори про створення ЗВТ також мають закритий характер, а інформація про їх зміст майже відсутня, що ускладнює завдання оцінки можливого впливу ЗВТ на ринки сільськогосподарських товарів.

Серйозною проблемою для успішної євроінтеграції України є невідповідність рівнів державної підтримки сільського господарства ЄС та України, несиметричність у торгових режимах.

Високий рівень підтримки сільськогосподарської галузі в ЄС, з одного боку, та низький – в Україні, з іншого, зумовлюють підвищені ризики від встановлення ЗВТ саме для вітчизняного сільського господарства. На 2010 р. загальні затрати на підтримку сільського господарства сільських територій та аграрних ринків ЄС було заплановано в обсязі 56,3 млрд. євро, з яких 39,3 млрд. євро пішли на пряму підтримку виробників. Тим часом в Україні у 2009 р. на підтримку сільського господарства було виділено 6,3 млрд. грн. [7, с.57-58].

Аналізуючи останні політичні події в Україні та значний економічний спад, не варто сподіватися, що інтеграційні процеси між Україною та ЄС розвиватимуться інтенсивніше. Українським політикам необхідно усвідомити, що шлях до ЄС відкритий лише тим державам, які будують Європу у власній країні за стандартами ЄС. Разом із позитивними можливими і негативними наслідками входження до ЄС. Інша гостра проблема України - забезпечення та гарантування стандартів якості агропродовольчої продукції. Досвід ЄС свідчить, що питання якості продукції є домінуючою проблемою для всіх країн-членів і найбільше - для претендентів на вступ до ЄС. Без суттєвого поліпшення якості продукції не може бути вирішена жодна значна економічна чи соціальна проблема в Україні.

В сучасних умовах для європейської аграрної моделі характерним є посилення вектора сталого розвитку сільських територій. Розв'язання проблеми сільських територій спочатку розглядалося в рамках САП, а згодом вони стали складовою частиною регіональної політики ЄС.

Згідно з класифікацією ЄС сучасна регіональна політика ніби матеріалізує соціальні і аграрні компоненти у їх тісній взаємодії та взаємозв'язку, а сама є складовою масштабнішою (за цілями, потребою в ресурсах, тривалістю їх окупності тощо) структурної політики.

Незважаючи на те, що регіональна політика ЄС формується як окрема сфера і посідає друге місце в бюджеті Співтовариства після САП, вона нерозривно пов'язана із створенням сприятливих умов для сталого розвитку сільських територій. Сучасне планування соціального та економічного розвитку розширеного ЄС та модернізація САП враховують необхідність

активізації інститутів сільського соціалізму, за допомогою яких можливе відродження регіонів, які знаходяться в стані занепаду, поліпшення демографічної ситуації, збереження поселенської мережі та захист природних агроландшафтів.

У зв'язку з необхідністю пристосування до нових міжнародних економічних реалій, процесів глобалізації, пов'язаних, перш за все, з діяльністю СОТ, Спільна аграрна політика ЄС прагне до скорочення субсидування сільськогосподарського виробництва, наближення внутрішніх цін ЄС до світових, перенесення акцентів підтримки на соціальні та екологічні аспекти.

Концепція багатофункціональності аграрного сектора базується на тому вихідному принципі, що сільське господарство слід розглядати не тільки з позиції виробництва сільськогосподарської продукції, а більш широко, з огляду на соціальні та екологічні аспекти.

Ідея про те, що сільське господарство має особливу природу, відмінну від інших секторів економіки, пронизує Спільну аграрну політику ЄС. Уряди країн-членів Євросоюзу визнають вирішальну роль фермерів у примноженні та збереженні ними національної спадщини, підтримки природної рівноваги та охорони фауни і флори. Зазначене вище повністю відповідає і характеру останніх реформ САП ЄС. У запропонованому на найближчу перспективу бюджеті поряд із зменшенням майже на 1.5 млрд. євро видатків на підтримку цін, інтервенцій і прямих платежів виробникам на період з 2006 до 2013 рр., передбачено збільшення видатків на розвиток сільської місцевості на 3.2 млрд., що майже у 2.5 рази перевищує попередній показник [1, с.300].

ВИСНОВКИ

Аналіз генезису САП ЄС дозволяє зробити наступні висновки. За незмінності природи, фундаментальних принципів і стратегічних цілей, визначених Римськими угодами, первинна (базова) модель САП постійно зазнавала адаптивних трансформацій.

САП пройшла шлях від гарантування цін і доходів фермерів, всебічного нарощування валового виробництва, підвищення його ефективності та конкурентоспроможності до програм, спрямованих на збереження просторових параметрів галузі, скорочення регіональних диспропорцій за показниками доходів товаровиробників, розвитку людських ресурсів аграрної сфери та сільських територій. Необхідно відзначити, по-перше, протекціоністський характер САП із урахуванням гірших природнокліматичних умов і менших розмірів ферм країн-членів ЄС порівняно з основними конкурентами на глобальному ринку (Австралією, Канадою, США); по-друге, постійне удосконалення САП з метою оптимального поєднання ринкових стимулів самоорганізації товаровиробників і адміністративно-фінансових методів регулювання галузі і, по-третє, посилення невдоволення САП СОТ, споживачів і платників податків країн-членів ЄС прямим втручанням у ринковий механізм ціноутворення.

Незважаючи на періодичні «торгові війни», які супроводжують САП з перших років її існування, поставлена мета була досягнута. Європейська модель сільського господарства розвивається успішно, в тому числі в районах із ризикованими умовами виробництва. Значно підвищилась продуктивність праці, суттєві інвестиції спрямовуються на безпеку продовольства, відновлення порушених агроландшафтів і охорону довкілля.

Головне досягнення САП ЄС - на Європейському континенті створено спільний агропродовольчий ринок 27 країн-членів ЄС з безмитним рухом товарів, робочої сили і капіталів, однаковим механізмом ціноутворення, єдиними тарифними бар'єрами і технічними обмеженнями для третіх країн та іншими протекціоністськими заходами, що, з одного боку, забезпечують стабільні доходи сільськогосподарським товаровиробникам, з іншого - високу якість продукції за доступними цінами для всіх верста, населення. (Витрати європейської сім'ї на продукти харчування в середньому становлять 15% її бюджету, що є одним із найкращих показників у світі).

У зв'язку з необхідністю пристосування до нових міжнародних економічних реалій, наслідків світової фінансово-економічної кризи, САП ЄС прагне до скорочення субсидування сільськогосподарського виробництва, наближення внутрішніх цін ЄС до світових, перенесення акцентів підтримки на соціальні та екологічні аспекти. Реальними кроками у цьому напрямку стала зміна концептуальних підходів до фінансової підтримки сільського господарства. Новітня аграрна політика європейських держав - сприяння сільськогосподарській еволюції та забезпечення поступального сільського розвитку, основа якого - розвиток людського капіталу. В українських реаліях наближення до Європи слід розпочинати з якісного оновлення людського капіталу.

Як показав досвід перших років перебування України у СОТ, вітчизняні виробники сільськогосподарської продукції об'єктивно не можуть витримати тиск більш розвинутого європейського господарства, яке, до того ж, субсидується на значно вищому рівні.

Передумовою інтеграції України в ЄС та побудови цивілізованих ринкових відносин з іншими країнами може бути впровадження європейських стандартів життя в Україні, прийняття серйозних зобов'язань у рамках діючих в ЄС та СОТ правил і норм щодо стандартів якості та безпеки агропродовольчої продукції.

Період адаптації національного сільського господарства України до вимог САП ЄС буде досить тривалим і, очевидно, супроводжуватиметься певними втратами, а подекуди і занепадом сільських територій. Ось чому є необхідними обґрунтована програма адаптації вітчизняного аграрного сектора до вимог ЄС і посилення ролі держави у забезпеченні її реалізації та підтримці агропромислового комплексу через форми і канали, які використовуються державами-членами світового і європейського торгово-економічних союзів.

← ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ →

1. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції: Монографія / за ред. О.М. Бородіної. – Ужгород: ІВА, 2006.
2. Волес В., Волес Г. Творення політики в Європейському Союзі / Пер. з англ. Р. Ткачука. – К.: Основи, 2004.
3. Губені Ю. Трансформація аграрних відносин у Чехії: загальний огляд та можливі уроки для вітчизняної аграрної політики // Економіка України. - 2005. - № 6. – С. 79-84.
4. Дем'яненко С. Спільна аграрна політика ЄС: суть, тенденції та значення для України // Економіка України. - 2003. - № 3. – С. 80-87.
5. Зінчук Т.О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора економіки України: монографія. – Житомир: ДВНЗ «Державний агроєкологічний університет», 2008. – 384с.
6. Могильний О. Спільна аграрна політика Європейського Союзу щодо сталого сільського розвитку: уроки для України // Економіка АПК. - 2004. - № 7. – С. 3-12.
7. Осташко Т. Ризики для сільського господарства від встановлення зони вільної торгівлі з ЄС // Економіка України. - 2011. – № 3. – С. 57-69.
8. Скидан О.В. Аграрна політика України в період ринкової трансформації: монографія. – Житомир: «Житомирський національний агроєкологічний університет», 2008. – 376с.
9. Трейси М. Сельское хозяйство и продовольствие в экономике развитых стран: введение в теорию, практику и политику / Пер. с англ. – СПб.: экономическая школа, 1995.
10. Bulter F. The EC's Common Agricultural Policy (CAP). In Lodge, J. (ed.), The European community and the Challenge of the Future. - New York: St. Martin's Press, 1993. - p. 112-130.
11. Cihelkova E. a kol. Evropska integrace - Evropska unie. - Praha, 2004.
12. Colman D. The Common Agricultural Policy. In Artis, M., Nixon. F. (eds.), The Economics of the European Union. - Oxford: Oxford University Press, 2001. - p. 97-124.
13. Fiala, P., Pitrova, M. Evropska unie. - Brno, CDK, 2003.
14. Klvacova E. a kol. Prohlubovani evropske integrace. - Professional Publishing, 2004.